

ne, onda time dodatno raste značaj ove publikacije za bosanskohercegovačku historiografiju. Izuzev izvrsne monografije Jelene Mrgić Северна Босна: 13–16. век, objavljene 2008. godine, koja je u novije vrijeme popunila jedne veliku historiografsku prazninu, posljednja knjiga Andrása Kubinyia umnogome produbljuje saznanja koja smo dosad imali. Iako se radovi te-

matski ne bave bosanskim prostorom, u knjizi ćemo naći na desetine mjesta gdje se autor, različitim povodima, na njega osvrće. Nadamo se da će veliki broj arhivskih podataka rasutih po mađarskim arhivima u spoju sa novim postavkama koje je Kubinyi ponudio otvoriti nove perspektive i putokaze istraživanju bosanske historije nakon 1463. godine.

Nedim Rabić

Korak protiv redukcionizma u historiografiji i općem poimanju
 Ahmed Akgündüz, *Nepoznata Osmanska država*
 kroz sedam stoljeća

Ahmed Akgündüz, *Said Öztürk*; Sarajevo:
 Dobra knjiga, Biblioteka Vatan, knj. 7, 2016, 836 str.

Dr. Akgündüz je naučnik srednje generacije sa fokusom istraživanja na islamskom pravu, njegovoj historiji i posebno šerijatskoj praksi u Osman-skoj državi. Napisao je više djela i članaka na engleskom, turskom, nje-mačkom i arapskom jeziku. Neka od njegovih najčitanijih djela su: *Studije o islamskom trgovačkom pravu i osmanskom zemljišnom pravu*, *Uvod u islamsko pravo*, *Islamsko javno pravo*, *Institucija vakufa u islamskom pravu i osmanska praksa*, *Dokumenti donose činjenice*, *Islam i osmansko pravo*, *Osmanski harem*, *Tabui se ruše*, *Studije iz islamske ekonomije*, *Islamsko ban-*

karstvo, *Jugoistočno pitanje i pravci rješenja*, *Staro ustavno pravo i islamski ustav*, *Pitanje ropstva u islamskom pravu i harem kod Osmanlija*, *Opća pravna historija*, *Jermensko pitanje* i niz drugih. Iako je ime dr. Akgündüza osmanistima na balkanskom području privuklo pažnju još prije tridesetak godina preko djela *Osmanske kanunname* i *pravne analize* te Šerijatski sidžili, historiografiji je nedostajalo djelo sintetskog karaktera koje će studentima i zainteresiranom čitateljstvu donijeti nešto novo i na novi način o državi u čijim okvirima je bila i Bosna više od četiri stoljeća. Praktično,

slijedeći prof. Halila Inaldžika, koji je pisanje historije uporedio sa restauracijom izvorne slike čije boje izbljede i izgube na jačini, dr. Akgündüz je u povodu sedamsto godina od osnivanja Osmanske države objavio djelo *Bilimleyen Osmanlı*, na čijem je manjem dijelu saradivao i dr. Sait Öztürk. Godine 2016. to djelo je doživjelo izdanje i na bosanskom jeziku i time naučnoj javnosti donijelo svakako mogućnost komparacije sa donekle ujednačenim formama, definicijama i pogledima na Osmansku državu, koji su se, nažalost, velikim dijelom ustalili u bosanskoj historiografiji tek u 20. stoljeću i ovisno o preovlađujućim obrazovnim i ideološkim tokovima. Pojednostavljena gledanja na višeslojnu i dugotrajnu državnu organizaciju, preuzimanje proevropskih tumačenja institucija i procesa kod Osmanlija, te stvaranje osjećaja o Osmanskoj državi kao nečemu odvojenom, dalekom i tuđem, bili su razlogom što se na bosanskom prostoru nijedan autor nije osjetio potaknut na drugačiji pristup, širi i sveobuhvatniji, pa i na pisanje same historije Osmanske države. Pogledamo li ko je sve pisao historije Osmanske države, vidjet ćemo da tu, pored turskih historičara, ima i Nijemaca, i Amerikanaca, Engleza, Rusa, Norvežana i dr., a da je balkanska historiografija maksimalno prišla obradi manjih administrativnih jedinica, ali i to većim dijelom nekom njihovom segmentu, vojsci, rudnicima i sl. Dr. Hazim Šabanović je uradio izvanredno djelo – *Bosanski pašaluk* – u određenim okvirima i sa trajnim vrijednostima, ali bosanska historio-

grafija nikad nije osjetila potrebu da ispiše historiju Bosanskog pašaluka u cjelini, a kamoli historiju Osmanske države. Većina je bila svjesna koliko je apsurd da su brojne monografije balkanskih područja najmanje redaka posvećivale osmanskom periodu svoje historije. Danas se cijeli Balkan, pa s njim i Bosna, nalazi u još većem apsurdu parcijalizacije koja proizlazi iz nepoznavanja činjenice da je i Bosna činila istu državu sa jednim Kazahstanom, Kudsom, Hidžazom, Budimom... Društvenopolitička dešavanja na ogromnom prostoru Osmanske države dovela su do teritorijalne parcijalizacije, ali je mnogo teža svjesna mentalna parcijalizacija u kojoj države svjesno brišu ili minimiziraju činjenicu da su ogroman vremenski period činili dio te iste države. Nije toliko problem što mladi lingvisti ne znaju objasniti jezičku praksu množine imenica koja se u balkanskim jezicima koristi kao jednina (akraba, ahalija, jaran, musliman...), ali jeste problem što se u Bosni, npr., ne zna ili nije važno otkud bosanska sela u Africi; koliko je među hiljadama sirijskih muhadžira danas na Balkanu potomaka ljudi iz Bosne koji su do prije dvije stotine godina odlazili iz Bosanskog ejaleta u vojne pohode ili na određene funkcije; otkud to da u jednom starom sirijskom rječniku stoji da riječ *bosnewi* znači “lijep”, “inteligentan čovjek”. Cijeli je niz takvih situacija do one iz 20. stoljeća da Bosanci ne znaju ko je i koliko Bosanaca poginulo za vrijeme rata u Koreji. Te historiografske praznine i nepoznavanje činjenica koje zalaze u okvire

opće kulture otvaraju prostor za djelo dr. Akgündüza, neovisno o tom slagali se ili ne sa njegovim pristupom. Evo jednostavnog primjera: svaki student historije će znati da je *zimmija* u osmanskoj državi nemusliman koji je iskazao odanost Osmanskoj državi i time stekao pravo državljanstva. Javnost će, međutim, tek kroz ovo djelo naučiti šta je *muste'men* (sic! nemusliman koji i pored svejedno kolikog boravka na prostoru Osmanske države neće da uzme državljanstvo i kao takav ima kako ograničenja, tako i nemogućnost posjedovanja mulka, vlasništva nad imovinom). Bez saznanja ovog tipa nikad ne može biti jasno na koji način je uspijevaao funkcionirati centralistički sistem države koja je prekrivala oko 5.500.000 km² teritorije. Historiografiji je činjenično nedostajao pravni historičar sa čvrstom iskustvenom podlogom u islamskom pravu i izvorima različite provenijencije.

Naučnici koji primarno rade na priređivanju izvora i ulažu višestruki trud da bi nakon analiza i sinteza producirali studije, suočavaju se sa još jednim praktičnim problemom: kako taj uglavnom suhoparan tekst pun podataka o izvorima, datumima, literaturi itd. približiti zainteresiranim korisnicima različitog nivoa poznavanja tematike, te kako zadržati pažnju čitalaca u nizanju fakata zbog kojih je historija čuvala egzaktnost, ali i često izazivala odbojnost i dosadu. Djelo *Nepoznata Osmanska država*, osmišljeno u vidu 302 pitanja kroz četiri poglavlja (*Politička historija Osmanske države, Društveni život i harem u Osmanskoj*

državi, Osmanski pravni sistem i državna organizacija, Imovinsko pravo, ekonomski i trgovački život u Osmanskoj državi) donosi jedan moderniji i pitkiji pristup, uz punu potkrepu izvorima i literaturom. S obzirom na vlastiti angažman u realiziranju prevođa na bosanski jezik, ovim prikazom želim objasniti i ono što će nekome izgledati kao propust u izdavačkom aparatu, a ustvari je vršenje dužnosti historičara kojem mora biti važnije postaviti pitanje nego dati odgovor. Iako kao lingvista i sama imam mišljenje o eventualnim standardima, masa ostavljenih izvornih termina pred jezičare istura obavezu da se odrede u pogledu terminologije, pojmova koji su činili dio i bosanske administracije u doba osmanske uprave, a savremeni jezik ih ili ne poznaje ili je pozajmio verzije iz susjednih historiografija i prava, a koje ne pokrivaju značenja. U to primarno ne spada razlog zašto je, umjesto kod nas uobičajenog naziva Osmansko carstvo, korištena riječ Osmanska država. Riječ je o onom čemu je težio autor, a to je izvorni pojam u nazivu te države. Radi se o Uzvišenoj osmanskoj državi (*Devlet-i Alijje-i Osmanijje*) i autor riječ *imparatorluk* (imperij, carstvo) koristi tek u jedan ili dva slučaja, i to kad govori o tuđoj percepciji. Osim značenjskih razgraničavanja pojmova *bej, padišah, sultan, halifa* i *car*, kao i temeljito obrađenih prava i obaveza *ulu 'l-emra*, vrhovnog autoriteta, djelo će sigurno potaći i na razmišljanje o do danas suviše uprošćenju slici školstva u osmanskom periodu, izvoristu, opravdanosti i vremenskom početku upotre-

be naziva Carigrad umjesto Konstantinije ili Istanbul, kao i razlogu zašto se u 20. stoljeću preuzimaju imena gradova i prostora iz regionalnih historiografija na uštrb onih u bosanskom jeziku koji su bili bliži izvornim (primjer: današnji Solun se do 20. st. nazivao *Selanikom*, što je puno bliže izvornom grčkom Θεσσαλονίκη – Tesaloniki. U širem naučnom diskursu pažnju je već počela privlačiti distinkcija pojmova *devširme* i *danka u krvi*, isto tako *raje* i *kmeta*, te karakterizacija timarsko-spahijskog sistema, harema i dr., ali će se u ovom djelu uočiti nedostatnost naše distinkcije temeljnih pojmova od onog *köleikul*, robovi, pa do rangova *džarija*, robinja u haremu, npr., iz kojih se u regionalnim historiografijama uglavnom izdvajaju samo miljenice. Izgubio se osjećaj da je postojala hijerarhija, da svaki rang ima svoj naziv koji je često neprevodiv, da se po tome vidi i da je sve vrijeme u haremu poštovano šerijatsko pravilo da sultan nikad nije imao u isto vrijeme više od četiri žene, te da su one mijenjale kategorije tek kad bi neka umrla ili bila na drugi način udaljena iz harema.

Ono što će biti općezanimljivo jesu, recimo, članovi kanunnama koji će u evropskim zakonima imati svoje samo naznake tek tri stoljeća kasnije. Zakon o zaštiti životne sredine, npr., uređen je toliko da je negdje dovoljno samo izmijeniti prevozno sredstvo i imamo savršeno aktuelnu odredbu tipa “konjska kola se ne smiju ostavljati ispred dućana niti ispred privatnih kuća nego na za to određenim mjestima. Ako životinja ostavi nečist iza sebe, vlasnik

zaprežnih kola treba da to počisti. (...)”; “Prljava voda iz hamama i ona koja preostane nakon rada u radionicama ne smije se izljevati ispred radionica, na put, niti u tuđe avlije i bašče, nego za to određenim odvodima do utvrđenih mjesta. (...)”

Na isti način je uređen zakon o nemaltretiranju zatvorenika, i to od prvog momenta kad još uvijek nije utvrđena krivica, nije završeno suđenje, pa do same presude koja se u istom smislu morala provoditi bez maltretiranja.

Osmanska kanunnama koja štiti potrošače već se u svijetu službeno smatra prvim zakonom o potrošačima na svijetu uopće. Njegovi članovi tretiraju propis da se u aščinicama ne smije kuhati i servirati u neopranom posuđu, tačno se zna koliko za jelo od pet akči mora biti komada mesa u sahanu, npr. Vrlo slikovito je opisana situacija u kojoj se muhtesibu podastiru dokazi da je taj i taj pekar radio hljebove koji su lakši od utvrđene težine. Nije se nasumce kažnjavalo, nego ovisno o težini koju je na taj način ukrao, te je pekaru određivana minutaža koju će provesti na prstima prislonjen uz vrata svoje pekare za koja mu je iglom bila prikachena usna resica. Ako bi spustio stopalo, ta igla bi mu prosjekla usnu resicu, te bi nadalje njegovo uho trajno svjedočilo o njegovoj sramoti. Taj tzv. *tešhir*, kazna objavljivanja njegove sramote, mogao se provoditi i tako da mu se objesi o vratu hljeb i on se provodi kroz grad.

Burno 19. i početak 20. stoljeća donose brzi slijed tanzimatskih promjena, smjene starih i uspostavljanja

novih administrativnih instanci i nadležnosti, iltizamskih mutiranja, provođenja međunarodnih odluka i niza drugih poteza, pa i pored otežavajućih propagandnih i stereotipnih definiranja toga svega, djelo *Nepoznata Osmanska država* ne preskače dionice do samog njenog kraja. Koliko dosadašnje nepoznavanje takvih dionica uvjetuje ograničeno ili jednosmjerno poimanje današnje turske politike, može se vidjeti npr. i iz slike bankarstva. Jedan detalj koji nam je blizak u situaciji kad balkanske zemlje sve dublje i dublje tonu u kredite MMFa izmijenit će čak i naše gledanje na današnju Tursku, koja nema takva vanjska dugovanja. U ovoj knjizi se može pratiti kako je zemlja, u historiji poznati “osmanski dug” sa prelaza iz 17. u 18. stoljeće, isplatila tek u drugoj polovini 20. stoljeća. Zaduživanja u evropskim zemljama ko-

štali su Osmansku državu, nakon toga i Tursku u korist tuđih interesa apsolutno na svakom polju.

Dr. Akgündüz se pobrinuo da dokumentirano da sliku Osmanske države od njenog nastanka do kraja. Ako prikaz osim informacije treba nositi i neku bitnu završnu poruku, onda to treba svakako ići u pravcu ozbiljnijeg odnosa prema historiji te države čiji su dio bili i bosanski prostori. Iako stvarnost pokazuje da se neke historije Osmanske države mogu pisati i bez osmanskih izvora, ovo djelo nesumnjivo otkriva kolike to praznine ostavlja u našem poimanju i vlastite historije. Možemo se ne slagati sa nekim stavovima iznesenim u ovom djelu, ali ako pođemo od toga da je knjiga dobra onoliko koliko nagoni čovjeka na razmišljanje, onda će ovo biti djelo koje je nedostajalo u našoj javnosti.

Ramiza Smajić

Daniel Barić, *Proziran i prezren Njemački jezik u hrvatskom društvu u prvoj polovici 19. stoljeća*

Zagreb: Leykam international d.o.o., 2015, 383 str.

Znanstvena povijesna naracija bi nužno, kao što je i povijest koju nastoji da odslika, morala biti kompleksna, oslobođena “moralnog rasuđivanja”, a zaokupljena eksplikacijom i kontekstualizacijom. Historiografija moderne – tradicionalna i nacionalna historio-

grafija – dijelom je bila (i jeste) zaokupljena legitimiziranjem nacionalne države i nacionalne zajednice, te joj cilj nije u tolikoj mjeri bila rekonstrukcija prošlosti u njenoj zamršenoj kompleksnosti, koliko konstruiranje naracije kroz koju je prošlost pojednostavljuju-